
«КИЇВСЬКА ФІЛОСОФСЬКА ШКОЛА» ЯК ПРЕДМЕТ ДИСКУСІЇ. Інтерв'ю Мирослава Поповича

Михайло Бойченко: Мирославе Володимировичу, звертаючись до Вас з темою «Київської філософської школи», хочу сказати: якщо подивитися на філософію в Україні зараз, то Київ, безумовно, є лідером як щодо формальних осередків, так і щодо неформальних клубів, зустрічей, участі філософів у суспільному житті. Тобто філософія в Києві є певним феноменом, цього ніхто не заперечить, вона має своє коло, комунікативний простір, адже ми напрацювали значну якість філософування. Самі ми, київські філософи, не часто застосовували термін «Київська філософська школа» для самоідентифікації, інша річ — коли на нас дивились в радянські часи москвичі, або нині дивляться історики, політологи чи інші науковці. Можливо, цей термін і не потрібен, але люди нас такими бачать. Тож що їм можна сказати про нашу школу, з чого почати?

Мирослав Попович: Можна твердо сказати, що в Києві і в Україні в цілому, в її культурних центрах філософія відіграє певну специфічну роль, створює культурне середовище. Ясно одне, що київське філософське середовище — це явище, яке потрібно вивчати, щодо якого колись будуть писати дисертації й незалежно від того, чи будуть зроблені геніальні відкриття, коли ми говоримо про культурне середовище, ми маємо на увазі певні форми культурного співжиття. Можна сказати, що в Москві після XX з'їзду КПРС і розгулу ревізіонізму, прихованого чи відвертого, було середовище, яке

базувалося на поетичному сприйнятті світу. І читання віршів біля пам'ятника Маяковському, і зібрання молоді в Політехнічному музеї, і багато інших подій у Москві — все це було природно для такої централізованої імперії, бо Москва була її центром. У нас середовище було на початку київським специфічно, мало свої особливості, але в цілому було частиною того середовища, що склалося по всьому Радянському Союзу. Це можна стверджувати як явище. На сьогодні я б не назвав це школою, адже явища культурні такого масштабу охоплюють великі простори і у фізичному розумінні, але й у сенсі культурного простору вже не можна витягнути його в одну лінію. Недолік самого поняття школа — вже в тому, що воно виходить з лінійності організації культурного простору.

М. Б.: Нібто так, як кожен монастир має свій статут, уявлення про сакральність?

М. П.: Має бути якийсь статут, щоб це була школа, її представники повинні базуватися на певних джерелах, вчителів, якась сакралізована традиція має бути. Цього, звичайно, немає, і навряд чи воно сьогодні в якомусь кутку світу існує. Скажімо, можна говорити про «Фінську школу логіків» — справді, там були свої вчителі: Георг фон Вригт, Яакко Хінтикка та ін. Хоча, одна річ, що це явище первинно пов'язане із Фінляндією, однак воно є органічною частиною європейської філософії та логіки. Чи можемо ми тут вживати слово «школа»? Ні, навіть там у строгому сенсі немає належної відповідності тим вимогам, що ми позначили на початку, адже там є такі представники, які належать радше до естетики, філософії мистецтва тощо. Хоча там є певна риса, що їх поєднує — це словник, або (по-науковому) тезаурус. Це значить, що є середовище, в якому порушуються питання і є правила побудови, конструкції філософських відповідей на посталі проблеми, і цей тезаурус їх єднає. Я боюсь, що в нашій філософії ми не знайдемо спільного тезаурусу. Звичайно, і московське філософське середовище, і навіть московське культурне середовище таким тезаурусом не характеризується. Я певен, що в будь-якому культурному центрі є фланги, котрі не розуміють одне одного. Добре, якщо ці люди захищають різні позиції всередині одного тезаурусу, користуючись одними словами, базуються на одному поняттєвому каркасі. Вони можуть і не вслуховуватися спеціально, як говорять, але, навіть самі того не усвідомлюючи, користуються одними поняттями. Думаю, що й цього ми не маємо, якщо схарактеризувати київське середовище. Але це ще не відповідь на питання. Річ у тому, що, тоді як, скажімо, фінська логіка, чи філософія життя, чи філософія науки являють собою певну цілісність, то, наприклад, про московську школу ми не можемо такого сказати. Там було все що завгодно — від відвертого сталінізму й аж до більш чи менш сміливих напрямків, куди можна було від цього сталінізму втікати. Ми до цього примикали, у нас були не такі «вовки» із сталінського режиму, вони були набагато примітивнішими, вони писали на нас доноси, ми отримували свої «строгачі» по партійній лінії, і так воно тривало. Та разом із тим, я би сказав, що все ж

таки є певні риси, що відрізняють київських, а в широкому плані — українських філософів. Були не тільки територіальні, а й ідеологічні зв'язки з Харковом, Донецьком; весь час проводилися різного роду конференції. У нас виробилося спільне ставлення до світу і спільне розуміння проблем, тобто були люди різного характеру, але ці люди з різних позицій крутилися в одному клубку проблем, починаючи з 1956-го року, який був знаменним для всіх як певний початок чогось нового. Я би сказав, що в цьому плані можна було б говорити про українське філософське середовище і про «Київську школу». Люди про це говорили — і нікуди від цього не дінешся.

М. Б.: *Це вже певний історичний факт.*

М. П.: Тут було дуже своєрідне середовище, і відрізнялось воно від московського тим, що була більш розвинута в цілому структура. Тобто були, скажімо, нечисленні логіки фахові, а в Москві їх була, в прямому сенсі, школа (наприклад, подружжя Смірнових — це вже була школа, у прямому розумінні), однак вони були безумно далекі від своїх колег, що цікавилися, скажімо, філософією життя. І філософію, яка була ближче до екзистенціалізму, — її й на поріг не пускали у гуртки й зібрання московських філософів, логіків.

М. Б.: *Нагадує, як у західних фірмах були в офісах окремі кабінки-кубики для кожного працівника — коли всі один від одного відгороджені стінками, хоча нібито й сидять в одному приміщенні.*

М. П.: Саме відсутністю таких «кубиків», штучного поділу й характеризується наша ситуація. З одного боку, в цьому була слабкість нашої ситуації, адже у нас не було такого ресурсу, як у Москві. Але ця слабкість оберталася і своїм сильним боком. Ми не мали тої відгородженості й мусили жити в одному культурному центрі, виборюючи собі пристойне місце в ньому, але не втрачаючи особливостей цього філософсько-логічного чи культурологічного напрямку. Тому з певними застереженнями ми можемо говорити про школу, маючи на увазі, що це сильна метафора. Ну метафора, так метафора — ми живемо у світі метафор! І це не вада, а така риса. Вадою вона стає тоді, коли з цієї метафори починають робити Одкровення від Іоанна, чи щось подібне. Зрештою, воно все лягає на один напрямок, що намагався сполучити раціоналістичне ставлення і до сучасності, і до свідомості, і до політичних проблем тощо із сердечними потребами смертного індивіда нашого, який хоче досягнути нескінченності і хоче жити у світі, який він розуміє.

М. Б.: *Виглядає так, що перший, раціоналістичний напрямок представляє Копнін, а другий, антропологічно-світоглядний — Шинкарук?*

М. П.: Так, це тоді абсолютно чітко виявилось. На рівні першопоштовху не можна об'єднати Копніна і Шинкарука у одну вузьку школу, тому що це були люди з різними темпераментами, джерелами культурного ставлення до речей і т. д. (ще багато можна сказати), але вони завжди мали один одного на гадці, коли говорили про якісь теоретичні речі. Вони жили в одному світі, який не можна назвати сукупністю «кубиків». І це було природно, ми не

втрачали цього прагнення жити в одній «квартирі», не робили нікому гидоти, не припускалися якоїсь ворожнечі.

М. Б.: *Тобто було відчуття спільноти філософської?*

М. П.: Було, звісно, відчуття небезпеки, яке об'єднувало, адже писалися доноси і на Копніна, і на Шинкарука, і на тих людей, які були поруч із ними. Чи існує така єдність на сьогодні? І сьогодні ця традиція не втрачена.

М. Б.: *Можливо, це — якийсь етос, причому не тільки спільний етос виживання, а й етос утвердження істини, незалежний від викликів у ворожих обставинах?*

М. П.: Безумовно. Є національні проблеми, національна специфіка, і якщо говорити про цю філософську течію, яку називали по-різному, зокрема, і школою, то наша школа як цілісність має дати відповідь на питання про національне ядро. Це не тільки змусило людей думати й говорити про одні речі — ця обставина змусила давати певним чином узгоджені відповіді. Тобто у нас є спільне розуміння, що поки у нас є спільна наша демократія незалежна, то це означає й можливість вільно філософувати нам всім — чи то буде ірраціональне пояснення філософське, чи то раціональне. Однак така спадщина робить нас у національному питанні раціоналістами. Наш націоналізм не є близьким до ірраціонального, тому що таким він стає, коли йдеться про Донцова, коли ми звертаємося до інтегрального націоналізму; той націоналізм, який у нас тут зараз склався, не є ірраціональним. Він позбавлений прагнення до глибин, до містичного єднання людини з містичною картиною світу. Політично це означає, що створюються умови, коли може бути ліберальна модель національного цілого. Є націоналізм неліберальний і є націоналізм ліберальний — що, взагалі-то кажучи, в історії — річ рідкісна. Але так звана націонал-демократія — це і є ліберальний різновид націоналізму, хоча далеко не всі, хто мислить національно, є, власне кажучи, націоналістами, наприклад, я себе не відношу до націоналістів, хоча свого часу і представляв національну політичну позицію наприкінці перебудови. Таким чином, тут не варто говорити про школу, вибирати головних; тут треба думати, як поєднати здоровий раціоналізм із чуттєвим ставленням до світу через ціннісний підхід, щоб ми могли, залишаючись людьми тверезого розуму, разом із тим відчувати світ не тільки головою, але й серцем.

М. Б.: *Зберігати і захищати свою гідність — ось чому нас всіх навчила Революція гідності.*

М. П.: Багато років я твердив, що саме гідність є конститутивною рисою Людини з великої літери, і в нас стихійно прийшли до цього люди, котрі професійно філософією не займалися. Про гідність писали німецькі філософ-класики, а тут люди, які відчули себе людьми, гідними цього слова, я переконаний, навіть і не чули про філософів, котрі займалися проблемою гідності як проблемою конституювання суспільства. Це теж тема для сучасних філософів, яка, між іншим, відсилає нас і до переосмислення попереднього філософського досвіду. Словом, ми зуміли все ж таки схопити слід і рештки того страждання і думання, яке було закладене нашими попередниками.